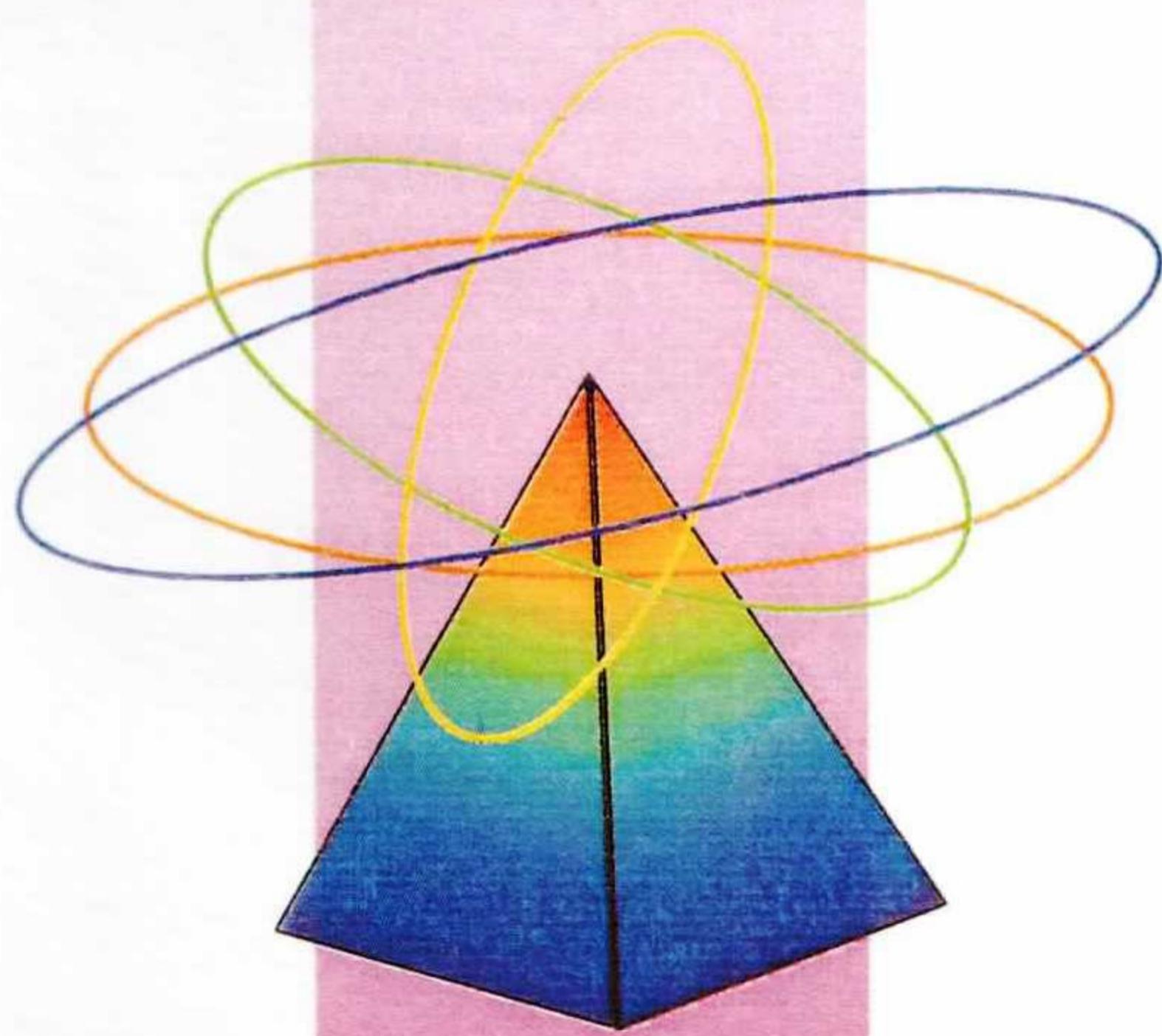

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КІЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ АКМЕОЛОГІЧНИХ НАУК

АКМЕОЛОГІЯ – НАУКА ХХІ СТОЛІТТЯ

Матеріали III Міжнародної
науково-практичної конференції

17–18 лютого 2011 року

Київ • 2011

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені БОРИСА ГРІНЧЕНКА
УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ АКМЕОЛОГІЧНИХ НАУК

АКМЕОЛОГІЯ – НАУКА ХХІ СТОЛІТТЯ

Матеріали
ІІІ Міжнародної науково-практичної конференції

17–18 лютого 2011 р.

Київ – 2011

Розділ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АКМЕОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ	6
<i>Огнєв'юк В. О. Розвиток в університетській освіті акме-компетентнісного потенціалу майбутнього фахівця</i>	6
<i>Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм як акмеологічна категорія: сущність, зміст, структура</i>	10
<i>Антонов В. М., Антонова-Рафі Ю. В. Гармонійна акме-людина у негармонійному світі</i>	14
<i>Литонова О. Є. Акмеологічний підхід до визначення сутності педагогічної обдарованості</i>	17
<i>Дубасенюк О. А. Передумови розвитку акмеологічного середовища для підготовки педагога-професіонала: досвід і перспективи розвитку</i>	23
<i>Іванюк Г. І. Акмеологічні концепти освітнього ідеалу людини в історико-педагогічному вимірі</i>	28
<i>Карпенчук С. Г. Учитель у контексті модернізованого соціокультурного простору: акмеологічний підхід</i>	32
<i>Кудикіна Н. В. Діяльність та інші категорії у змісті акмеологічних досліджень: методологічний дискурс</i>	39
<i>Малафіїк І. В. Акмеологічні аспекти засвоєння знань</i>	43
<i>Москальова Л. С. Акмеологічний підхід до вивчення психологічної компетентності керівників загальноосвітніх навчальних закладів щодо подолання професійних криз</i>	51
<i>Назаренко Л. М. Акме-складова управлінської діяльності керівника загальноосвітнього навчального закладу</i>	54
<i>Спіцина Л. В. Психолого-акмеологічні ресурси організаційної культури вишу</i>	57
<i>Романюк Л. В., Романюк В. Г. Розвиток як акмеологічний механізм становлення цінностей особистості</i>	60
<i>Трубавіна І. М. Методологія акмеології: погляд з позиції прав людини</i>	64
<i>Федоров В. Д. Реалістичність професійної самореалізації</i>	67
<i>Хоружа Л. Л. Моральні засади самоактуалізації педагога в акме-період його професійної діяльності</i>	71
Розділ II. ПРАКТИКА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНОГО АКМЕ	74
<i>Бабатіна С. І. Акмеологічні підходи до розвитку особистості студента</i>	74
<i>Дідик Н. М. Акмеологічні технології особистісно-професійного зростання майбутніх психологів</i>	77
<i>Дятленко Н. М. Шляхи підвищення акмеологічної спрямованості професійної підготовки студентів-магістрантів</i>	81
<i>Зазуліна Л. В. Проектування системи моніторингу рівня професіоналізму педагогів в умовах інноваційної діяльності</i>	84
<i>Карпенко Н. В. Реалізація акмеологічних ресурсів як засіб попередження утворення страху</i>	88

В статье рассматриваются предпосылки развития акмеологической среды с целью подготовки педагога-профессионала. Определяется понятие «акмеологическая среда», освещается опыт создания такой среды на базе Житомирской научно-педагогической школы и деятельность научно-исследовательских центров и лабораторий; анализируются акмеологические условия высокоеффективной системы профессионально-личностного развития будущего педагога в высшей школе.

Ключевые слова: акмеология, акмеологический подход, акмеологическая среда, педагог-профессионал, система профессионально-личностного развития будущего педагога в высшей школе.

The pre-conditions of the development of acmeological environment are examined with the purpose of the professional teacher training are considered. In the article, the «acmeological environment» concept is defined, the experience of creation of such environment is showed on the base of Zhytomyr scientific and pedagogical school as well as the activity of the researches centres and laboratories; the acmeological conditions of highly effective system of professional and personality development of the prospective teachers in the institutes of higher learning are analyzed.

Key words: acmeology, acmeological environment approach, acmeological environment, professional-pedagogy, system of professional and personality development of the prospective teachers in the institutes of higher learning

Іванюк Г. І.,

завідувач кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти та родинного виховання
Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат педагогічних наук, доцент

АКМЕОЛОГІЧНІ КОНЦЕПТИ ОСВІТНЬОГО ІДЕАЛУ ЛЮДИНИ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ВИМІРІ

У статті висвітлено результати наукових розвідок впливу суспільства і цивілізації на розвиток освітніх ідеалів людини з позиції акмеологічного підходу.

Ключові слова: акмеологія, акмеологічний підхід, акмеологічний концепт, освітній ідеал людини, освітній ідеал суспільства, цивілізаційні процеси, історико-педагогічний вимір.

Освіта є чинником реалізації людиною своїх громадянських, політичних, економічних, культурних та інших прав. Вона є продуктом цивілізацій і суспільства; найважливішим чинником розвитку інтелектуального потенціалу нації, гарантам самостійності та конкурентоспроможності. Акмеологічні концепти є визначальними щодо науки про освіту людини, факти, механізми і способи розвитку людини на різних ступенях її зрілості, вдосконалення і саморегуляції особистості (В. Бехтерев, М. Рибников, Б. Ананьев) [6, 45].

В історико-педагогічному вимірі освітні ідеали відображають історико-культурний досвід та ціннісні орієнтації суспільства і потреби людини щодо підготовки до життя їхнього майбутнього – молодого покоління.

Проблеми виховного ідеалу людини і суспільства знаходять своє відображення у працях відомих філософів, психологів, педагогів: І. Беха, Г. Ващенка, Л. Виготського, В. Винниченка, М. Грушевського, І. Кона, Г. Костюка, О. Киричuka, В. Огнєв'юка, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, М. Стельмаховича, С. Русової, І. Франка, П. Юркевича [1; 2; 10].

В умовах глобалізації світових процесів, діалогу культур, розвитку інформаційної цивілізації актуалізується проблема акмеологічних концептів професійного вивищення людини як суб'єкта пізнання, взаємодії та управління в різних сферах діяльності людини.

Аналіз освітніх ідеалів людини в історико-педагогічному вимірі дає підстави для обґрунтування їхньої актуальності на різних етапах педагогічних цивілізацій. С. Подмазін виокремлює чотири типи орієнтації освіти залежно від етапу розвитку людства. Так, на етапі первіснообщинного ладу домінувала синкретична соціогуманна освіта, за часів рабовласницького та феодального устрою – політична освіта, за доби Відродження, Нового та Новітнього часу – політико-економічна освіта, а за наших часів виникає – та у найближчому майбутньому домінуватиме – освіта соціогуманістична [11, 82].

Значну роль у становленні акмеологічних концептів освітнього ідеалу відіграли люди, різні за вдачею, однак об'єднані проблемою освіти вільної особистості: Сократ, Платон, Арістотель. Учень Сократа Платон присвятив проблемі осві-

більшу частину свого твору «Республіка». На думку Платона, учнів слід навчати відповідно до їхніх здібностей, а не давати всім однакову освіту. Дж. Дьюї у ХХ ст. захоплено говорить про «разоче зауваження» Платона стосовно того, що освіта має бути пристосована передусім до дитини, однак не погоджується з тим, що освіта має відповідати суверено визначенням категоріям людей, адже освіту, на його думку, треба добирати індивідуально для кожної конкретної дитини. Хоча про розвиток особистості у платонівському освітньому проекті взагалі не йшлося, оскільки для Платона головна мета освіти — це безперебінне функціонування ідеальної держави, а не розв'язок дрібних проблеми її громадян. Арістотель запропонував модель морального виховання (доволі популярну й досі): тренувати дітей у гіпотетичних варіантах поведінки, тобто у вирахах із доброї, належної поведінки. Розмірковуючи про мету виховання, він зводив її до цілісної реалізації призначення людини, що полягає у свободі, мудрому спогляданні та філософських роздумах. Арістотель підкреслював, що саме через освіту здійснюється поступ людини до інтелектуального життя, побудованого на розумі.

У XVI ст. М. Монтень визначав освіту як процес, у якому дитині навіють готові істини, навіть якщо вона ще не здатна свідомо визначити їхню достовірність. Згідно з його теорією дитині треба допомогти навчитися самій спостерігати світ і на підставі цих спостережень розмірковувати, порівнювати, оцінювати, формувати самостійні судження.

Дж. Локк (XVII ст.) висунув тезу, згідно з якою в розумі немає того, чого не було б попередньо у відчуттях. Цим самим першорядне місце в освіті дитини він відводив її особистому досвіду. У такому разі керувати навчанням слід орієнтуючись на природні склонності дитини, яка природним чином прагне до вільної та різноманітної діяльності [7, 5–67].

Розвиваючи педагогічні погляди Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо наголошував на тому, що освіта має бути спрямована на виявлення обдарувань дитини, на спонукання її самостійно набувати особистий досвід. Він закликав поважати в дитині особистість і надавати їй свободу розвитку, для чого вважав за необхідне відповідно організовувати навколоїшнє середовище. Але, на його думку, дитину не можна просто полішати на саму себе: потрібне педагогічне керівництво її вільним розвитком.

Згідно з поглядами Г. В. Ф. Гегеля освіта, є процесом звільнення від безпосереднього — не опосередкованого метою — існування, випадкового, неістотного, несуттєвого буття. На його

думку, освіта є цариною, в якій кожен індивід дістає можливість досягти особистого високого рівня духовності завдяки копіткій роботі над собою [3, 7–209].

Г.-Г. Гадамер вважав освіту підґрунтам та системотвірним зв'язком гуманітарних наук. На його думку, «освіта найтіснішим чином пов'язана з поняттям культури» і позначає «специфічний людський спосіб перетворення природних задатків та можливостей». Тобто сутність освіти полягає у формуванні «загального почуття», у «піднесені до всезагального», у створенні соціального та природного середовища, що сприяє роботі людської самосвідомості та саморозуміння.

У західноєвропейських країнах та США філософія освіти розвивалася на парадигмальних засадах різних філософських шкіл та психологічних концепцій, що зумовило багатоманітність її напрямів. Іrrаціональний (іrrаціонально-езотеричний) напрям філософії освіти вибудовують на базі філософського іrrаціоналізму (зокрема, сюди входить «вальдорфська педагогіка», що базується на методологічних засадах антропології Р. Штейнера). Цільовою орієнтацією цієї педагогічної концепції є розвиток передусім чуттєвої сфери особистості (емоцій, художнього смаку тощо), якій віддають пріоритет перед інтелектуальною цариною. Педологію вважають практичним різновидом «гуманітарної» освітньої парадигми (В. Кащенко та ін.). Її світоглядною базою є ідея цілісного пізнання особистості вихованця шляхом інтегрування результатів, отриманих методами різних наук, у першу чергу методами тих психологічних концепцій, що розкривають природу людської мотивації.

Біхевіористська концепція навчання сягає перших десятиріч ХХ ст. і спирається на класичні праці Дж. Б. Уотсона, Дж. Толмена, Б. Скіннера, які вважали, що на поведінку людини, її міжособистісні контакти, її досягнення в діяльності та творчості впливає передусім середовище. Воно є певною конфігурацією мотивів чи стимулів, що й визначають поведінкові реакції людини. Тому головне завдання педагогіки — формування функціональних зв'язків між стимулами (середовищем) та реакціями (людською поведінкою).

Крайнім проявом раціоналістичного напряму у філософії педагогіки вважають прагматичну та неопрагматичну теорії навчання (базовані на ідеях В. Джеймса, Дж. Дьюї та ін.), що головним завданням визнають підготовку особистості, яка буде максимально успішною в соціальному та професійному сенсі, тобто досягнення життєвого (професійного, приватного) успіху.

Гуманітарна філософія освіти ґрунтується на ідеях «філософії життя» В. Дільтея, на розумінні духовної культури як гегелівського «духу народу» (або «генія»), на неокантіанському «царстві цінностей». Розглядаючи духовність як реальний засіб здобуття людиною певної автономії, представники гуманітарної філософії освіти розв'язують «педагогічну антиномію» між учнем, який самостверджується, та шкільними вимогами через діалог, герменевтичне (витлумачувальне) сприйняття учнем отримуваної інформації, що забезпечує йому захист від шаблонних вимог навчальних програм, а школу як таку принципово гуманізує, тобто певним чином відособлює від політики, церкви, ідеології.

«Педагогіка серця», що сягає своїм корінням творчої спадщини відомих мислителів та педагогів Я. Корчака, Г. Сковороди, П. Юркевича, віddaє пріоритет вихованню перед навчанням і спирається не стільки на формальну дидактику, скільки на любов педагога до своїх вихованців. «Як і всі просвітителі, Януш Корчак вважав, що суспільство можна змінити, удосконалюючи людей *вихованням* (курсив наш — Г. І.) на основі наукової педагогіки». У своїй праці «Право дітей на повагу» Я. Корчак закликає всіх педагогів, які мають справу з дітьми: «Поважаймо чисте, ясне, непорочне, святе дитинство, ба навіть схиляймося перед ним».

Г. Ващенко пропонував будувати педагогічну систему, поєднуючи чотири органічно злиті компоненти виховання: морально-релігійне та естетичне; національно-патріотичне; інтелектуальне; фізичне. Єдність компонентів педагогічного процесу вчений порівнював з єдністю психіки людини [2, 189].

Радянські виховні ідеали пов'язують із твердженням А. Макаренка про домінуючу роль колективу у вихованні, «формуванні нової людини» [8, 203–207].

З огляду на цивілізаційні процеси ці ідеали зазнавали як піднесення, так і падіння. Ідеї виховання особистості в колективі розвинув Й. В. Сухомлинський. Знання дитини, людей, які її оточують, і є сутністю науки «людинознавство» та знаходять своє відображення у гуманістичних освітніх ідеалах. Проте знання про чесноти, шляхи та умови розвитку стають дієвими лише за умови, коли людина сама перетворюється на суб'єкт діяльності. «Піднесення людини я уявляю собі як глибоку моральну роботу розуму і серця, сенс цієї роботи полягає в тому, що людина готується духовно, морально до самовиявлення, до того, щоб розкрити себе» [12, 466, 472].

О. Захаренко продовжив ідеї В. Сухомлинського в теоретико-практичному вимірі. Він роз-

винув ідею середовищного підходу до проблеми розвитку особистості [4, 216].

Окремі аспекти гуманістичного підходу до виховання учнів реалізував І. Ткаченко, зокрема трудового виховання, організації продуктивної праці учнів [13, 11–270].

Очевидним є те, що окремі позиції на певних етапах розвитку освітніх ідеалів у вітчизняній педагогіці перегукувалися з європейськими. Ідеї колективного виховання А. Макаренка дещо співзвучні з френопедагогікою (так названа за іменем її фундатора С. Френе), в якій головну роль відводять учнівському колективу, однак у ній відводився вільний вибір учнями навчальних предметів та методу спроб і помилок у виборі змісту освітньої діяльності.

Особистісно зорієтована концепція освіти постала на ґрунті філософської антропології М. Шелера, Е. Кассієра та ін. Її представники, відстоюючи необхідність синтезу «екзистенціального» та «культурологічного» напрямів, сформованих у середині гуманітарного підходу, вбачають сенс освітнього процесу у формуванні людини як істоти біосоціальної та водночас духовної. Вони пропонують будувати навчально-виховний процес, спираючись не тільки на «активність» індивіда в рамках об'єктивних закономірностей, але й на сформовані «смисли» (установки, ідеї, цілі тощо), що здатні успішно конкурувати з зовнішньою детермінацією. Тобто учня вони розглядають як автономну істоту, яка бере активну участь у своїй власній освіті. Тому головним засобом педагогічної діяльності вони вважають діалог з учнем як автономним суб'єктом, потреби та інтереси якого постійно коригують освітній процес. Наукові підходи, що мають сучасне визначення виховних ідеалів і розроблені як у психології, так і в педагогіці (І. Бех, О. Киричук, М. Красовицький, Л. Виготський, С. Рубінштейн, О. Леонтьєв, Г. Костюк), розвинули теоретичні положення особистісно зорієтованого підходу для сучасної освіти.

Принциповим для сучасних філософсько-педагогічних концепцій та виховних практик є так званий етичний ідеал, що формується у левній культурі й концентрує в собі її уявлення про ціннісні підстави буття та способи їх утілення. У філософсько-антропологічному ракурсі цей ідеал розглядають як певне поєднання трьох компонентів феномена людини — духовного, соціального та фізичного. В онтологічній площині ці компоненти постають у вигляді відповідних груп якостей людини, що формуються за рахунок опанування та перетворення елементів культури, соціуму та природи. Тобто формування у навчально-виховному процесі готовності до со-

шальної діяльності – це розвиток цілеспрямованої активності, зміст якої заданий соціальною роллю, а педагогічне формування культурної діяльності – це розвиток активності, інспірованої життєвими цінностями та смислами.

Ці стратегії мають загальнокультурний фундамент, але своє втілення отримують у конкретній педагогічній системі, найголовішим завданням якої є формування духовності особистості. Формування духовності у навчально-виховному процесі передбачає, у свою чергу, наголос на ціннісно-формативній сфері свідомості на побутовому рівні (праця, традиції, обряди, свята, стереотипи соціальної поведінки) та на рівні самосвідомості (єністъ етично-морального та когнітивно-раціонального). Крім цього, існує так званий діяльнісний (або технологічний) зразок духовності, що включає сукупність технологій, зумовлених предметною цариною фахівця (його професією, фаховою спеціалізацією).

Необхідність створення нової концепції освіти в Україні зумовлена не тільки потребами її державного та суспільно-історичного розвитку, а й загальними закономірностями світового розвитку, вимогами сучасної цивілізації, особливостями розвитку науки та культури. Водночас треба враховувати і той незаперечний факт, що становлення та еволюцію зasad концепції освіти впливає домінуюча в суспільстві філософсько-світоглядна традиція розв'язання загальноважущих проблем.

Стратегічні світоглядні завдання конкретизації сучасних освітніх ідеалів у контексті ре-

формування системи освіти в Україні передбачають формування освіченої та вихованої особистості з високим рівнем культури, що вимагає розв'язання таких освітніх завдань:

- забезнечення педагогічно доцільних умов для оволодіння особистістю новим інтелектуальним баченням світу, визначення ними свого місця у цьому світі;
- підготовка особистості до самостійного пошуку сенсу життя за умов радикальних соціально-політичних та соціально-економічних змін;
- формування та розвиток творчого потенціалу кожної особистості, сприяння повній реалізації її нахилів та здібностей;
- засвоєння особистістю загальнолюдських норм гуманістичної моралі;
- розвиток внутрішньої свободи та здатності до саморегуляції поведінки, почуття власної гідності;
- виховання позитивного ставлення до праці як найвищої цінності у житті та розвиток потреби у творчій діяльності;
- підготовка особистості до майбутнього самостійного життя.

З огляду на важливість окресленої нами проблеми, сучасна педагогічна практика потребує наукових досліджень акмеологічних концептів змісту виховного ідеалу, уточнення його компонентів та реалізації в освітньому процесі.

У центрі уваги освіти мають стояти не програми та заходи, а сама особистість, її індивідуальні нахили та інтереси.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості: сходження до духовності / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г. Ващенко. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 191 с.
3. Гегель Г. В. Ф. Философская пропедевтика / Г. В. Ф. Гегель // Работы разных лет : в 2-х т. – М. : Мысль, 1971. – Т. 2. – С. 7–209.
4. Захаренко О. А. Слово до нападків / О. А. Захаренко. – К. : СПД Богданова А. М., 2006. – 216 с.
5. Іванюк Г. І. Соціально-педагогічні засади розвитку сільської школи в Україні (1958–2000 рр.) : монографія / Г. І. Іванюк. – К. : Нед. думка, 2007. – 408 с.
6. Культура и культурология : словарь / сост. и ред. А. И. Кравченко. – М. : Академический Проект; Екатеринбург : Деловая книга, 2003. – 928 с.
7. Локк Дж. Розвідка про людське розуміння / Дж. Локк ; пер. з англ. Н. Бордюкової. – У 4-х кн. – Х. : Аката, 2002. – Кн. 1. – 149 с.
8. Макаренко А. С. Проблемы воспитания в советской школе / А. С. Макаренко // Педагогические сочинения : в 8-ми т. – М. : Недаогика, 1984. – Т. 4. – С. 203–207.
9. Монтень М. Об искусстве жить достойно: философские очерки / М. Монтень. – М. : Детская литература, 1973. – 206 с.
10. Огнєв'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнєв'юк. – К. : Знання України, 2003. – 450 с.
11. Подмазин С. И. Личностно-ориентированное образование : социально-философское исследование / С. И. Подмазин. – Запорожье : Просвіта, 2000. – 250 с.
12. Сухомлинський В. О. Людина – найвища цінність / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : в 5 т. – К. : Рад. шк., 1977. – Т. 5. – С. 466, 472.
13. Ткаченко І. Г. Богданівська середня школа імені В. І. Леніна / І. Г. Ткаченко. – К. : Рад. шк., 1975. – 276 с.